

ДРАМАТУРГІЧНИЙ ФРОНТ. ЕСКІЗНА ХРОНІКА

Неда Неждана,

драматург, культуролог, перекладач

neda7@email.ua

Драматургія має діагностичну і прогностичну функції, що особливо проявляється в часи світових потрясінь. 24 лютого 2022 року змінило весь світ у цілому. Маски спали остаточно, найбільша війна з часів II Світової, яку розпочала РФ проти України, облудно назвавши її «спецоперацією», перетворилася на війну варварства проти цивілізації. Напевно, це технічно наймасштабніша війна в історії. А ще, ймовірно, найжорстокіша: більше, ніж війна, більше ніж геноцид, бо нищиться все живе і неживе: тварини, рослини, будівлі, стираються з лиця землі цілі міста й села. Важко усвідомити цей жах, а тим більше спрогнозувати. Хоча вторгнення російської армії передбачали, зокрема і в драматургії, але, очевидно, не в такому масштабі, і сподівання його оминати не зникали до останнього. Цей текст не є традиційною аналітичною статтею, це спроба розповісти авторську хроніку мистецького спротиву проти хаосу, драматургічної «війни» з війною, яка вилилась у тексти та якісь дії з ними, які воювали змістами і волонтерили, гібридували і ширились.

DRAMATURGICAL FRONT. SKETCH CHRONICLE

Neda Nezhdana,

playwright, culturologist, translator

neda7@email.ua

Dramaturgy has a diagnostic and prognostic function, which is especially evident in times of world upheaval. February 24, 2022 changed the whole world as a whole. The masks finally fell off, the biggest war since the Second World War, which the Russian Federation started against Ukraine, misleadingly calling it a "special operation", turned into a war of barbarism against civilization. It is probably technically the largest war in history. And also, probably the most brutal: more than war, more than genocide, because everything living and non-living is destroyed: animals, plants, buildings, entire cities and villages are wiped off the face of the earth.

It is difficult to comprehend this horror, let alone to predict it. Although the invasion of the Russian army was predicted, in particular, in the drama, but obviously not on such a scale, and hopes of bypassing it did not disappear until the last. This text is not a traditional analytical article, it is an attempt to tell the author's chronicle of artistic resistance against chaos, dramaturgical "war" with war, which resulted in texts and some actions with them, which fought with contents and volunteered, hybridized and spread.

Стрімкий наступ рашистів на Київ, на півночі, сході і півдні, обстріли ракетами та іншою зброєю більшості міст, близькість боїв стали шоком і на деякий час паралізували майже весь мистецький процес в Україні. Всі попередні плани: вихід і презентації книг, репетиції і прем'єри, майстерні і фестивалі – все завмерло на злеті, заморозилось. Опинившись поміж двома найгарячішими точками опору на Київщині, була змушена проводити значну частину часу в підвалі-бомбосховищі. У ситуації поміж обстрілами і боями, спершу всі дії концентрувалися на виживанні та волонтерській допомозі місцевій територіальній обороні і ЗСУ. Звісно, фіксувала власні спостереження і свідчення для майбутніх текстів, але водночас блокування театрального процесу дуже пригнічувало. І тоді порятунком і підказкою, як діяти, стала пропозиція від польських колег із Гданську (Театр при столі) організувати благодійне сценічне читання моєї п'єси «Той, що відчиняє двері». Ця подія подала добру ідею, як можна займатися своїм фахом і водночас допомагати Україні оборонятися, адже, якщо паралізований наш театральний простір, такі читання можна організовувати в інших країнах. Згодом, коли театральне життя пожвавилось, це стало можливим і на частині наших територій. Йшлося насамперед про актуальну драматургію, пов'язану тематично з теперішньою війною, але водночас бралися до уваги й давніші тексти, які резонували з сучасною ситуацією.



Сценічне читання «Той, що відчиняє двері» Неди Нежданої у Театр при столі, Гданськ.

Так спільно з колегами-драматургами Центру Курбаса було започатковано проєкт «ДрамПост». Він складався зі сценічних та онлайн читань актуальної драматургії, майстер-класів, які здійснювали спільно з Олександром Вітром та Інтернет-антології «військових» п'єс «На часі» на сайті Центру, куратором якої став Олег Миколайчук. Важливо було не лише зібрання й упорядкування вже написаних текстів, але створення нових, які б осмислювали цей надзвичайно важкий період, усвідомлення цілеспрямованого геноциду проти нашого народу. Доповненням були участь у конференціях та онлайн-зустрічах, дискусіях, тематичні статті та інтерв'ю, а згодом із читань виникли вистави та участь у фестивалях. Тож «ДрамПост» – за аналогією з блокпостом і форпостом – це благодійний театральньо-драматургічний проєкт драматургічного відділу Центру Курбаса, який сформувався як мистецький опір російському вторгненню. Він має потрійну мету – інформаційна війна мовою драми, освітньо-мистецьке волонтерство та збір коштів на захист і порятунок українців і України.

На початку «ДрамПосту» це були переважно тексти з попередніх антологій драматургічного відділу Центру Курбаса про революцію і війну «Майдан. До і після» та «Лабіринт із криги та вогню», із недавніх збірок п'єс «Дощ в акваріумах площ» та «Ажіотаж» і української панорами п'єс «Від Чорнобиля до Криму» французькою мовою (видавництво «Espace d'un Instant», упорядники Неда Неждана і Домінік Долм'є). Поступово вони доповнювалися новими текстами – зокрема з міжнародного конкурсу мережі «Євродрама» та написаними вже після 24 лютого 2022. Авторами проекту було розіслано десятки листів різними мовами. Таку ініціативу підтримали колеги з України (Одеса, Ужгород, Чернівці, Чернігів, Дрогобич, Полтава), але найперше з інших країн: Польща, Франція, Австрія, Румунія, Іспанія, Чехія, Туреччина, Ірландія, США, Канада. Партнерами, окрім театрів і театральних компаній, стали Мистецький штаб при Центрі Івана Миколайчука у Чернівцях, теж Мистецький штаб, але при ТРЦ Київ у Полтаві, міжнародні мережі Євродрама і Фенс, а ще проект «Світові читання української драми», ініціатором якого став Джон Фрідман, а в партнерах Київський Театр драматургів, Pro-English theatre і десятки театрів, університетів та інших інституцій в різних країнах. Важливо, що наш проект «ДрамПост» є переважно волонтерським: авторські права на читання і публікації даються переважно безкоштовно, а зібрані пожертвування йдуть на користь українських захисників, поранених і біженців. У результаті відбулися десятки різних подій, і цей процес триває далі. І такий «бум» не випадковий – спресованість часу, стан загрози і потреба у швидкій реакції та осмисленні провокували особливі експрес-форми, які також активізували публіку – і у вираженні своїх думок та емоцій, і у дієвій антивоєнній волонтерській підтримці.

ПРОЄКТИ З АКТУАЛЬНОЮ УКРАЇНСЬКОЮ ДРАМОЮ У ПОЛЬЩІ

Отже, першою знаковою подією в березні стало сценічне читання «Той, що відчиняє двері» в перекладі Єжи Чеха зі збором коштів на поранених в Україні – у Teatr-przy-ukrainskim-stole у Klub Bunkier у Гданську (Польща). Характерно, що прем'єра нової версії цієї п'єси відбулася незадовго до цього вторгнення (спільний проект Центру Курбаса і Театру МІСТ). Містична комедія про людей, замкнених у підвалі-моргу, діагностувала ситуацію і потребу в пошуку звільнення. Згодом ця п'єса знайде відгук і в інших країнах, переважно англомовних, зокрема у Великобританії і США. Натомість у Польщі у Варшаві виник проєкт радіо-вистав за сучасними українськими п'єсами, зокрема з антології українських п'єс польською мовою «В чеканні на Майдан», упорядкованих Андрієм Москвіним та Анною Коженювською-Бігун. У цю радіо-програму увійшла і моя п'єса «Коли повертається дощ», надрукована в антології Центру Курбаса «Інша драма».

Різновекторною і перспективною виявилася співпраця з Вроцлавським університетом. Центр Курбаса розпочав її ще восени 2021 року завдяки пропозиції польської дослідниці і професорки Агнешки Матусяк долучитися до проєкту, присвяченого сучасній драмі. Тоді кілька науковців Центру Олена Бондарева, Юлія Скибицька, Мар'яна Шаповал і я взяли участь у міжнародній конференції, темою якої була проблематика посттравматичного досвіду в новій драмі. Доповіді стали основою для статей польського наукового збірника.

У період воєнного літа співпраця продовжилася. Зокрема Агнешкою Матусяк були обрані і перекладені польською дві п'єси авторів Центру: «Під прицілом тиші» Олександра Вітра – антиутопія про центр для біженців в умовній європейській країні, захопленій умовними терористами, та моя п'єса «Загублені в тумані» – драма-фентезі про окуповану зону з аномальним туманом, як символом гібридної війни, який маніпулює людьми. Варто відзначити, що перша п'єса одержала головний приз на міжнародному конкурсі «Коронація слова», а друга – була його лауреатом і опублікована в

антології Центру Курбаса «Інша Драма». Сценічні читання цих п'єс відбулися у Вроцлавському Національному Центрі Оссолінеум і викликали жвавий інтерес фахової спільноти.



«Загублені в тумані» Неди Нежданої у Вроцлавському Національному Центрі Оссолінеум.

Додатково двоє науковців Центру Курбаса – я спільно з Оленою Бондаревою – стали учасниками наукової програми «Еразмус» при Вроцлавському університеті. Важливою частиною стало також знайомство з Національним Центром Оссолінеум та Центром Єжи Гротовського. Період стажування був насичений науковими дискусіями з обговоренням новітніх тенденцій у сучасній драмі та її змін через повномасштабну війну, а також формуванням майбутніх творчих і наукових планів. Обговорили і подальшу стратегію – збірник наукових статей з цієї тематики і переклади нових п'єс.

У жовтні делегація курбасівців представила українську програму на міжнародному фестивалі «Via Carpatia» (Республіка Польща, Ольштин). У рамках фестивалю 13 жовтня 2022-го року в театрі Стефана Яраша відбулася

сценічна презентація п'єси Олександра Вітра «Szczęście na muszce» («Під прицілом у тиші») у режисурі Євгенії Богданової. Після показу театр організував дискусійну зустріч «Війна 24 лютого 2022», присвячену повномасштабному вторгненню РФ в Україну та ролі сучасної драматургії і загалом театру в час війни. В дискусії активну участь взяли курбасівці – Олександр Вітер, Олена Бондарева, а також у форматі онлайн театрознавці Марія Гарбузюк (Львів) та Ірина Чужина (Київ), віднедавна співробітниця Міністерства культури та інформаційної політики. Організатором і модератором зустрічі виступила також професор Агнешка Матусяк.

Окрім того, 15 жовтня відбулася ще одна зустріч міжнародного формату «Європейський театр у час війни» за участі драматургів з Угорщини (Іштван Таснаді і Джорджі Шпіро), Литви (Марюс Івашкявічюс) та України (Неда Неждана). Українські учасники в тому чи іншому форматі розповідали, як наші митці творять театр попри сирени тривоги, у сховищах і руїнах, під обстрілами ракет, бомб і дронів, як організують протести проти окупантів на захоплених територіях, воюють на фронті, волонтерять – збирають кошти на допомогу армії, пораненим і біженцям. І попри війну продовжують писати тексти, випускати книги, ставити сценічні читання і вистави, організовувати міжнародні фестивалі і дискусійні зустрічі. Важливим питанням стала і відмова від русифікації та імперського мистецтва, як частини гібридної війни РФ проти України та інших народів, які зазнають репресій та геноциду. А ще говорили про важливість солідарності, лідерство в якій, безумовно, займають поляки, і це об'єднує наших митців у спільний культурний фронт.

Продовженням співпраці стала публікація в листопаді перекладу п'єси «Загублені в тумані» в альманаху «Нотатник театральний», загалом присвяченому темі війни РФ проти України.

«ДРАМАТИЧНА УКРАЇНІЗАЦІЯ» У ФРАНЦІЇ

Завдяки міжнародним проектам НЦТМ імені Леся Курбаса «Новітня французька п'єса» та співпраці з Національним центром Дім Європи і Сходу в Парижі, які видали першу авторську п'єсу «Майдан Інферно» Неди Нежданої та першу антологію сучасної української драми «Від Чорнобиля до Криму» (9 п'єс) у видавництві Еспас д'ен Інстан, вперше в історії двох країн почалася популяризація нашої драми французькою мовою. Тому не випадково театральньо-драматургічний проєкт «ДрамПост» здобув найбільшого поширення сценічних читань актуальної української драми саме у Франції. Насамперед завдяки підтримці директора Дому Європи і Сходу Домініка Долм'є, драматургу Матею Вішнеку, режисеру і маріонетисту Клеману Перетятку, голові французького комітету Євродрами Жілю Булану, перекладачці Естель Делавенна, драматургині Вероніці Бутіновій та деяким іншим. Це насамперед організація різних сценічних читань п'єс, які здебільшого супроводжувалися благодійними акціями для підтримки України. Географія читань: чотири в Парижі, по два – в Ліоні і Кані, а також до читань приєдналися театральні митці таких французьких міст: Монтрей, Монпельє, Грас, Кале, Безансон та інші. Серед лідерів – моя п'єса «Майдан Інферно» про Революцію Гідності і початок вторгнення, яка, ймовірно, розкриває для французів сутність цієї війни, цінності, які ми захищаємо, а також «Заблукані втікачі» про сучасну Чорнобильську зону в Парижі (організатор Естель Делавенна) та фрагмент із нової п'єси «Закрите небо» за мотивами подій у Маріуполі і на Київщині – в Ліоні (організатор – Клеман Перетятко). На другому місці – тексти Сергія Жадана, як драматичні (Гімн демократичної молоді), так і поетичні. Також це п'єси Олега Миколайчука про сучасні соціальні проблеми і голодомор (Дикий мед у рік Чорного півня), Наталі Ворожбит про війну (Погані дороги), Анни Багряної про радянські репресії (Є в ангелів від Лукавого). Відбулася і читка єдиної татарської п'єси, надрукованої в антології – Рената Бекташева з Криму, і також це вперше для історії співпраці двох народів. Деякі акції поєднували драму і поезію, музику, дискусію, або документальні свідчення людей. У Парижі також відбулася

подія в рамках проєкту ДрамПост з ініціативи перекладачки Естель Делавенна, яка стала організатором 1 липня благодійного читання «Заблукані втікачі» в її перекладі театральною компанією «Жюст о Кор», яке переросло в успішну постановку в театрі дю Гувернай у Парижі на початку грудня. Завдяки резиденції мені вдалося потрапити на прем'єру. У п'єсі про Чорнобильську зону, де поєднано катастрофічне минуле і сучасні проблеми, які об'єднують мешканців зони, французи побачили насамперед універсальні теми: непорозуміння між чоловіком і жінкою, конфлікти поколінь, самотність. Актори грали складні нюанси взаємин і акцентували гумор у сценах-фентезі. Аудиторія сприймала виставу емоційно і водночас інакше відкривала Україну.



Показово, що завдяки такому поширенню повністю розійшовся тираж української антології, а також було здійснено перевидання книги «Майдан Інферно». А продовженням співпраці стало запрошення у листопаді в письменницьку резиденцію премії Луїзи Вайс і серію лекцій та

майстер-класів для Страсбурзького Університету, другого за значенням після Сорбони. У рамках резиденції відбулося кілька публічних лекцій в Національній бібліотеці Страсбургу, зокрема про сучасну українську драматургію і діалог про театр у час війни, документальну драму і поезію, роль жінок-письменниць і феміністичних тенденцій (спільно з французько-німецькою письменницею Мариною Скаловою). Через тексти, книги, вистави, я відкривала французькій аудиторії невідому Україну – її історію і сучасність, її катастрофи і перемоги. Також Студіум, знаковому місці Університету, пройшли сценічні читання текстів авторів резиденції, зокрема фрагменти п'єс «Otvetka@ua» і «Закрите небо» у перекладах Катерини Тарасюк і Елли Євтушенко. Показово, що саме в цей час Європарламент у Страсбурзі прийняв знакову резолюцію про визнання РФ державою – спонсором тероризму та інші вагомі рішення.

Окрім сценічних читань і вистав, у Франції виходили статті, інтерв'ю для друкованих та Інтернет видань, на радіо і телебаченні. Загалом для Франції, яка тривалий час була орієнтована на Росію, а не Україну, ці події - вагомий крок в інформаційній війні і прорив на мистецькому фронті.

ДРАМАТУРГІЧНО-ТЕАТРАЛЬНІ МАЙСТЕР-КЛАСИ В ЧАС ВІЙНИ

Важливою частиною проєкту ДрамПост стали майстер-класи для дітей та молоді, проведені авторами у Чернівцях. Виникли вони також, як відповідь на ситуацію, що склалася, насамперед, на потоки біженців, вочевидь, травмованих воєнним станом. Серед волонтерських активностей для маленьких внутрішніх переселенців були безкоштовні театральні студії і майстер-класи Івана Даниліна. Від спостереження за цими заняттями виникла ідея сполучити драматургічний майстер-клас із акторським на основі цього досвіду. Тому я запропонувала таку форму: діти малюють фантастичні образи і називають їх. Потім я розповідаю їм основу адаптованої актантної моделі

Проппа (герой, антигерой, помічник, чаклун, принцеса, фальшивий герой тощо). А тоді пропоную початкову обставину: в казковому лісі трапилася якась халепа, з якої треба виплутатися. Далі діти у групах вигадують історії, імпровізовано репетирують їх на сцені з мінімальною конструктивною декорацією – кубиками і показують імпровізовану міні-виставу на «глядача» – інших студійців і батьків.

Власне, на меті майстер-класу було не стільки відволікання від війни, як трансформація травматичного досвіду у креативний, і у такий спосіб, звільнення від психологічних «блоків». Сюжети та театральні прийоми вигадували самі діти, ми з режисером-організатором студії могли допомогти лише у «зв'язках» і деталях. Очевидно, що серед початкових запропонованих ними подій лідирували «ракета», «вибух», «пожежа». А далі було надзвичайно цікаво спостерігати, як діти (орієнтовно від 5 до 12 років) схоплюють і вербалізують основні проблеми, знаходять образи їхнього втілення на сцені. Наприклад, одна з груп запропонувала поділитися на «руйнівників» і «будівничих» (матеріалом були кубики). І справді це дуже точно характеризує цивілізаційний конфлікт росіян і українців у війні. В іншій групі діти запропонували такий хід: Король посилає воювати з «монстроголовим» Драконом, але сам Дракон скаржиться на Короля, як ініціатора нищення. Тож герої повертаються до початку – необхідно арештувати «головнокомандуючого» війни. А ще вони вигадали «фальшивого принца» у ролі хибного героя, який вийшов наприкінці, щоб привласнити собі подвиги справжніх героїв, які воювали. Теж очевидно, як діти «зчитують» сучасну проблематику.

Натомість старша група (близько 10-12 років) створила більш реалістичну драму з такими героями, як Путлер, Лука, ЗСУ і навіть Привидом Києва. З традиційно-міфологічного ряду лишилася тільки Принцеса – дівчинка спершу злякалася грати в такій реальності, наближеній до документальної, але згодом відтанула і теж захопилася грою. Діти розробили у міні-виставі військову стратегію, адже проблема в тому, що очільники війни

ховаються в бункері, недосяжні для «контрудару». Звідси діти вигадали хитрість: нібито Привид Києва гине, а Принцесу кидають у в'язницю. Тоді радісні агресори, думаючи, що перемогли і трон звільнився, виходять із бункера, а їх «накривають» ЗСУ та Привид. Тобто діти створили сюжет, як перемогти у війні. Отже, драматургічно-театральні майстер-класи можуть допомагати дітям долати травматичний досвід, а дорослим театралам діагностувати за ними основні конфлікти і образи воєнного часу.

Чернівці стали прихистком не лише для дітей, але й підлітків та молоді – школярів, які займаються в театральних студіях, і студентів мистецьких закладів з різних міст. Але про ці майстер-класи та інші події у наступному розділі.

ДРАМПОСТ І МИСТЕЦЬКИЙ ШТАБ ЦЕНТРУ ІВАНА МИКОЛАЙЧУКА

Осередком, який об'єднав цю креативну молодь і активну мистецьку громадськість Чернівців, став Мистецький Штаб при Культурно-мистецькому Центрі імені Івана Миколайчука, започаткованому директором Іваном Бутняком спільно з продюсером Олексою Гладушевським та куратором Ларисою Харитон. Частково подібний до Центру Курбаса, він також є мультикультурним і має кілька векторів діяльності. Окрім фільмів, тут показували вистави незалежних театрів, концертні програми, проводили майстер-класи, дискусійні зустрічі, благодійні акції тощо. Ми запропонували проведення сценічних читань актуальної драматургії і дискусій з аудиторією. Оскільки часу на підготовку було зовсім мало, і треба було координувати різних учасників, майстер-класи стали таким інструментом експрес-підготовки, об'єднання та виявлення потенціалу кожного. Олександр Мірошніченко провів дві серії таких майстер-класів. Акцент здійснювався на словесному вираженні, але не на фізичних техніках мовлення, а на внутрішньому наповненні думкою, образами, які мали передаватися через

тонкі нюанси говоріння. Такі навчальні тренінги допомагали в репетиціях сценічних читань п'єс. Учасниками майстер-класів та читань були і студенти вишів, зокрема КНУТКІТ імені І.Карпенка-Карого та КНУКІМ, і чернівецькі школярі-студійці, і актори з різних міст.



Сценічне читання «Допоки не розбився глечик» Ігоря Юзюка в постановці Олександра Мірошніченка у Центрі Івана Миколайчука (Чернівці) в рамках проєкту «ДрамПост».

У рамках «ДрамПосту» були здійснені сценічні читання п'єс Олександра Вітра «Подаруй мені смак сонця» і «Несподівано тихо» – дві версії світів у бомбосховищі – анімалістична і сюрреалістична, «Допоки не розбився глечик» Ігоря Юзюка – про жахливі медичні експерименти з вагітними і дітьми в концтаборах і моя вже згадувана п'єса «Загублені в тумані» – про окуповану зону в образі туману. Кожне читання супроводжувала дискусія з автором, режисером, акторами і аудиторією, і таке

«проговорювання» проблем і театральних, і соціальних було важливою частиною проєкту. Окремі військові п'єси отримали більш повну реалізацію в різних формах: від сценічних і перформативних читань до відео-версій і постановок, на яких зупинимось детальніше.

Наприклад, під впливом участі в майстер-класах і читаннях актриси Катерини Ткачук, біженки з Чернігівського театру імені Т.Шевченка, після її повернення утворилася група читань уже в Чернігові на основі текстів і досвіду Чернівців. Паралельно продовжилися читання в Одеському театрі молоді імені Ю.Олеші, насамперед завдяки його завіту Лілії Штекель. Тут відбулися читання п'єс Олександра Вітра і Ольги Анненко. Читання переросли з онлайн-формату у «перформативний» – проміжний між читкою і виставою.

ВОЄННІ ПОДОРОЖІ П'ЄСИ «ОТВЕТКА@UA» ВІД УЖГОРОДА ДО СТРАСБУРГА

Воєнна тематика вже була представлена у книгах і театральних подіях Центру Курбаса «Лабіринт із криги та вогню» – так називався наш театральний-видавничий проєкт, присвячений Революції Гідності і гібридній війні – сценічні читання та антологія актуальної української драматургії (з видавництвом «Смолоскип»). Однією з п'єс проєкту, прочитаною вперше на сцені Центру, була моя «Otvetka@ua». Вона увійшла і до нового онлайн-проєкту збірки «На часі», упорядником якої став Олег Миколайчук. За жанром це «моно-бомба», «воєнна» п'єса, присвячена знаменитому оперному співаку Василю Сліпаку з позивним Міф. Він покинув Париж після 20 років блискучої кар'єри і повернувся в Україну, на фронт, де загинув від кулі снайпера. Але в самій п'єсі його історія виступає лише своєрідним лейтмотивом і камертоном. Вигаданий персонаж, вагітна вдова-українка, намагається дати відповідь на запрошення російської подружки стати свідком на весіллі... Крізь призму цієї людської катастрофи проявляється і доля

України, і сутність РФ, і відсторонення країн Європи у минулому. Хоча текст писався про гібридну війну, повномасштабне вторгнення ще більшою мірою актуалізувало п'єсу: сотні митців на фронті, тисячі вдів і сиріт, світоглядна прірва поміж українцями і росіянами, запізніле прозріння Європи...

Саме постановка «Отvetka@ua» стала чи не першою воєнною (вже у квітні) прем'єрою після вторгнення 24 лютого – в Закарпатському обласному театрі імені бр. Шерегіїв в Ужгороді в режисерській версії Михайла Фіщенко. Місце дії було перенесене в умовне бомбосховище, а саме дійство емоційно виструнчене навколо однієї лінії – переживання втрати і пошуку справедливості (актриса Ангеліна Сньозик). Пісні групи «Kozak System» доповнили виставу музично і поетично, а сучасна відео-документалістика на екрані-стелі актуалізувала її. У червні вистава стала лауреатом Міжнародного фестивалю «Мельпомена Таврії», на якому була присутня й авторка.



Вистава «Otvetka@ua» Неди Нежданої в Закарпатському обласному театрі імені бр. Шерегіїв в Ужгороді в постановці Михайла Фіщенко.

А вже 30 червня відбулася нова прем'єра цієї моно-бомби – у Полтаві. Оскільки в самому Обласному театрі імені Миколи Гоголя з початком повномасштабної війни грати вистави заборонили через питання безпеки, почали шукати інші місця для гри. Таким новим простором став Мистецький штаб у ТРЦ Київ. Режисер і актриса Богдан і Ольга Чернявські почали з благодійних концертів, а згодом вирішили здійснили і перший благодійний театральний проєкт «OTVETKA@UA». Щоправда, після влучення ракети у ТРЦ в Кременчуку Полтавської області, і проведення вистави, і прихід публіки до такого місця стали напрочуд ризикованими, але і митці, і глядачі виявили бажання продовжити мистецьку акцію. Проте найбільше мужності зануренням у цей складний матеріал і широкий діапазон гри проявила

актриса Ольга Чернявська. У фіналі вистави з'являється екран з кадрами Василя Сліпака на знак пам'яті митця і всіх загиблих на війні. Вистава успішно гастролювала у різних містах України, зокрема у Києві та Львові.

Згодом п'єса була перекладена англійською Джоном Фарндоном, і завдяки цьому відбулися кілька читань у перекладі та двома мовами – як в Україні, так і закордоном, як на сцені, так і онлайн. Важливою подією була версія п'єси у Лондонському театрі Фінбороу у виконанні Кейт Вострікової. Тут запропонована особлива форма – відеOVERсія на межі читання і відеофільму, де була створена атмосфера з інтер'єром, музикою, своєрідним відео-артом, символічними деталями, стриманою і пронизливо-тонкою акторською грою. Показово, що про цю версію було написано у The Guardian в рубриці – кращі театральні події місяця. В одній з рецензій йшлося і про глобальність цього камерного тексту – англійці можуть зрозуміти зсередини, чому Великобританія підтримує Україну, наскільки важлива її перемога. Ця подія також була благодійною – кошти йшли на допомогу українським дітям, які постраждали внаслідок цієї війни.

Англійською п'єса була також втілена у сценічних читаннях театру ProEnglish, про який детальніше мова піде пізніше. А тут варто відзначити, що цю п'єсу обрали паралельно два режисери, тому були фрагменти тексту, втілені по-різному: моно-версія і дуетна, зроблена як діалог, доповнена сучасними роздумами на ці теми від режисера. Важливою частиною була також фахова дискусія одночасно офлайн і онлайн. Згодом був показ і дискусія одного з фрагментів в онлайн-форматі в Австралії.

Наступна версія сценічного читання фрагментів відбулася в Страсбурзі в рамках згадуваної резиденції і премії Луїзи Вайс у перекладі французькою Катерини Тарасюк. Особливість цього читання була у розгорнутій дискусії після, яка стосувалася і мистецтва, й актуальних проблем.

Отже, п'єса проявила широкий діапазон втілень, актуалізуючи різні смисли, викликаючи резонанс аудиторій, як в Україні, так і закордоном.

«ПОДАРУЙ МЕНІ СМАК СОНЦЯ» – ДРАМАТУРГІЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ВІЙНИ

Одна з перших п'єс, написаних після 24 лютого – «Подаруй мені смак сонця» Олександра Вітра. Це спроба поглянути на події війни очима тварин, чий господарі загинули, або були вимушені їх покинути. Вони опинилися в бомбосховищі в ситуації вибору між життям та смертю. Драматургічна анімалістична притча утворила універсальну модель, зрозумілу різному глядачу в різних країнах. Написана за перший місяць війни, вже з початку квітня п'єса була презентована в різних формах в Україні і закордоном.

Першою презентацією п'єси стала відкрита читка 3 квітня в Стамбулі в театрі Asmalı Sahne. 17 квітня відбулася прем'єра читки-презентації цієї п'єси в Одеському театрі юного глядача імені Юрія Олеші. 8 травня українські актори-біженці презентували цю п'єсу в Мезері (Франція). 10 травня в рамках проєкту ДрамПост читка «Подаруй мені смак сонця» була презентована автором на сцені Чернівецького Культурно-мистецького центру імені Івана Миколайчука. 22 травня з великим успіхом відбулась прем'єра вистави за п'єсою «Смак Сонця» у Львівському обласному академічному музично-драматичному театрі імені Юрія Дрогобича в режисурі Олександра Короля. У рамках проєкту Worldwide Ukrainian Play Readings Project п'єса була 3 червня презентована в лондонському The Brockley Jack Studio Theatre в режисурі Eva Mashtaler та перекладі John Farndon. 22 червня читку п'єси репрезентували актори Чернігівського обласного академічного музично-драматичного театру імені Т.Шевченка (режисер Катерина Ткачук). Показово, що читка в Чернігові проходила на руїнах кінотеатру, розбомбленого російськими військами.



Сценічне читання «Подаруй мені смак Сонця» Олександра Вітра в Чернігові.

26 червня п'єсу представив ProEnglish Theatre в режисурі Jill Navarre. Більшість читань були благодійними, кошти йшли на різні організації – Червоний Хрест, Рух українських жінок-ветеранок та інші. 15 липня вистава Дрогобицького театру закривала один із найцікавіших міжнародних мистецьких фестивалей - «ШУЛЬЦФЕСТ-2022», що проходив паралельно в Любліні та Дрогобичі.

ТВОРЕННЯ ДРАМИ В ЧАС ВІЙНИ

Хоча організація сценічних читань актуальних п'єс і волонтерських акцій – надзвичайно важливий формат роботи в час війни, але написання драматичних текстів – важливіший. Але як працювати в стані хаосу, деструкції, стресу і переживання постійної загрози? Як адаптувати свій творчий «інструментарій» до воєнного стану? Так склалося, що внутрішньою підготовкою до війни стала п'єса, написана на замовлення Чернівецького обласного театру імені О.Кобилянської – «Сіді Таль. Танго над прірвою» (автор ідеї Давід Гуттман) – напівдокументальна і поступічна драма про знамениту актрису, чернівчанку зі світовим іменем, яка належить водночас

єврейській, українській і румунській культурам. Вона переживала в час II світової те, що змушені переживати і моя родина, і мільйони українців: напад нацистських агресорів, бомби, геноцид цілого народу, біженство... Саме завдяки цьому проєкту ми опинилися в Чернівцях, і за іронією долі, яка навіює містичні паралелі – на перехресті двох вулиць, названих на честь Лесі Українки, якій була присвячена перша поставлена п'єса «І все-таки я тебе зраджу» та Сіді Таль, – героїні нової.

Оскільки частиною драматургічного процесу може бути й робота з режисером для адаптації до і під час репетицій, саме ця творчо-редакційна справа почала витягувати з шокового стану. Але часом зміни були спровоковані не лише специфікою режисерського бачення (постановник Людмила Скрипка), а й новим світовідчуттям у зв'язку з війною. Зокрема актуалізувалася саме тема протистояння митців і війни, митців і тоталітаризму будь-яких кольорів – бажання відстояти своє право творити попри все. Головні герої – легендарна пара акторки Сіді Таль та імпресаріо Пінхаса Фаліка, які пройшли стільки випробувань долі: нацизм і сталінізм, війну і репресії, втечі і втрати... Та попри все лишалися гідними і вірними – професії, мистецтву, народу. П'єса і вистава мали багато паралелей із нинішнім часом, із проблематикою, близькою кожному. Творилася вона у протистоянні з воєнним станом, між сиренами і в бомбосховищі, коли актори займалися плетінням сіток і розвантаженням гуманітарної допомоги, замість тих, хто пішов на фронт. Прем'єра вистави зі сценічною версією назви «Сіді Таль. Аїдише Нешуме» мала відбутися на день театру в березні, але відклалася аж на кінець червня. Постановка, насичена візуальною образністю і пластичною виразністю, стала значною подією. Критики й глядачі відзначили також і сильні акторські роботи. Роль Сіді Таль на різних життєвих періодах грають Валентина Головка, Лариса Попенко та Мар'яна Тимчишин, Пінхаса Фаліка – Назар Кавулич.

Ця практика допомогла повернутися до творчої роботи, але хотілося писати, насамперед осмислюючи те, що відбувалося після 24 лютого.

Особливо вражав тотальний терор рашистів, історії людей під обстрілами і в окупації. Так виникла ідея п'єси «Закрите Небо», визначена жанрово «вибухова драма», яка містить свідчення людей, постраждалих у війні, які пройшли через пекло, але вижили. Чотири жінки різного віку прокидаються в дивному підвалі, не пам'ятаючи, що з ними сталося. Що для них це місце? – сховище чи полон, порятунок чи загибель, невідомо. Крок за кроком пам'ять повертається, і розкриваються історії, які кожна з них хотіла би забути, а краще ніколи не знати. Історії війни, де фантазія переплітається з реальними свідченнями з розбомбленого Маріуполя і окупованої Київщини. Але ключ від майбутнього – у минулому, а ще у мріях кожної з них. «Закрите небо» – образ, який може бути надією, а може – і прокляттям. Вони не знають, що на них чекає, але у них стільки недоведених справ: помститися ворогам, поквитатися зі зрадниками, порятувати рідних, здійснити плани на майбутнє. У п'єсі є світло в кінці тунелю, бо це історії тих, хто вижив, але багато хто – ні, і це у пам'ять про них також. Ця п'єса якоюсь мірою продовжила серію з 4-х «катастрофічних» жіночих монодрам, але тут чотири жіночі голоси поєднані в єдиному дійстві, як і різні катастрофи в одній війні.

Фрагмент цієї п'єси в травні вже був прочитаний французькою в перекладі Елли Євтушенко в Maison de la Danse у Ліоні (Франція) в рамках великого «Вечору миру та солідарності з українським народом» у програмі Театру Нового Покоління. Читали Вікторія Чепурна і Клеман Перетятко. П'єса увійшла в онлайн-антологію «Неназвана війна». Також сценічні читання відбулися в Україні у серпні у Львові в театрі «Ми», у Калуші в театрі «Сілентіум», у Києві в ProEnglish theatre в Центрі Курбаса (україно-англійський проєкт), а закордоном – у Гонконзі в постановці Алекс Фунг (жовтень) та, як уже згадувалося, у Ліоні та Страсбурзі (Франція).



Сценічне читання «Закрите небо» Неди Нежданої у Гонконзі в постановці Алекс Фунг.

АНГЛОМОВНІ СЦЕНІЧНІ ЧИТАННЯ АКТУАЛЬНИХ УКРАЇНСЬКИХ П'ЄС

Якщо сценічні читання і вистави українських п'єс польською та французькою вже здійснювалися у проєктах Центру Курбаса і раніше, то англомовні донедавна обмежувалися переважно лише співпрацею з Лондонським театром Роял Корт та Ля Мама у США. Натомість після 24 лютого спостерігаємо цілий бум читань англійською у різних театрах, університетах, інших культурних осередках. Це відбувалося насамперед в рамках «Світових читань української драми» Джона Фрідмана та міжнародної мережі Фенс, але також і з ініціативи інших митців і громадських діячів. Серед країн першими стали США, згодом Великобританія і Канада, англійською читали і в інших країнах, наприклад, в Ірландії. Але також і в Україні – в рамках співпраці з українським

англомовним театром ProEnglish Theatre, які поєднали українських авторів і акторів з іноземними режисерами. Стартом таких читань вже в березні став театр The Drama League у New York City в рамках ініціативи ДрамПост та проєкту «Світових Читань...», де була презентована п'єса «ЛАБІРИНТ» Олександра Вітра у перекладі Тетяни Шліхар, опублікована в антології драматургічного відділу Центру Курбаса «Лабіринт із криги та вогню». Ця п'єса про Революцію Гідності, і важливо, що сьогодні американці починають розуміти, що і Майдан, і ця війна – не локальна історія України, а стосується кожного.

Велику роль у «прориві» в англомовному світі зіграв перекладач Джон Фарндон, який оперативно переклав цілу серію українських п'єс, насамперед пов'язаних із війною. Наступною подією ДрамПосту стало перше читання моєї п'єси «Кицька на спогад про темін» у постановці Gibson Cima у рамках благодійного проєкту Світових Читань Українських П'єс на театральньо-хореографічному факультеті Університету Північного Іллінойсу (США). Це напівдокументальний «прощальний монолог Донбасу» про переселенку, яка пройшла пекло полону і втечі з окупації, рятуючи своїх звірів – собаку і трьох кошенят. П'єса була опублікована в антології Центру Курбаса «Майдан. До і після». Окремою подією стало перформативне читання «Майдан Інферно» на Бродвеї у Нью-Йорку, американо-турецько-французькою театральною компанією Бетвін Ас,

ініціатором і перекладач - Еміль Лашені.



Афіша сценічної версії «Майдан Інферно» Неди Нежданої театральної компанії Бетвін Ас у Стелла Адлер на Бродвеї в Нью-Йорку. Переклад і постановка Еміля Лашені.

У Великобританії ціла плеяда театрів взялася до сценічних читань і постановок сучасних українських п'єс. Зокрема у рамках «Світових читань...» було здійснено читання п'єси «Подаруй мені смак сонця» Олександра Вітра в театрі Jack Studio в Лондоні разом з іншими українськими авторами. А вже згадувана п'єса «Той, що відчиняє двері» у перекладі Джона Фарндона та Анатолія Біленка була успішно поставлена Бекі Хоуп-Палмер у Шотландії театральною компанією A PLAY, A PIE & A PINT та показана в Traverse Theatre в Едінбурзі, Lunchtime theatre у Глазго та Lemon Tree в Абердіні.

Одним із лідерів у Worldwide Ukrainian Play Readings in London, започаткованому Джоном Фрідманом, став Театр Фінбороу, який окрім

згадуваної онлайн-версії «Отvetka@ua» і «Той, що відчиняє двері», взяв у роботу мою п'єсу «Кицька на спогад про темінь» про біженку з Донбасу – вже до повної постановки разом із п'єсою «Саша, винеси сміття» Наталі Ворожбит – містичною історією про загиблого воїна і його родину. Обидві п'єси вийшли окремою книгою у британському видавництві «Нік Херн Букс». Але про цю мою моноп'єсу і її сценічні версії варто розповісти детальніше.

«КИЦЬКА НА СПОГАД ПРО ТЕМІНЬ» В УКРАЇНІ І ЗАКОРДОНОМ.

Отже п'єса «Кицька на спогад про темінь» вперше була опублікована саме в антології актуальних п'єс «Майдан. До і після» – проєкті драматургічного відділу Центру Курбаса, яка є у відкритому доступі на сайті. Цей текст «розкриває коріння російської війни проти України побитими очима однієї жінки-біженки з трьома кошенятами», як було зазначено в анонсі лондонської вистави. У рамках сценічних версій п'єс антології, ініційованих Центром і на власній сцені, і в багатьох містах України, було і читання в Херсонському театрі імені Миколи Куліша, яке переросло в постановку Сергія Павлюка. Вистава мала особливе рішення, адже відбувалася на вулиці, а актриса в ролі біженки готувала протягом дійства справжній борщ у казані на вогні. Цією автентичною українською стравою з непролитими сльозами за всі ті страждання, які їй довелося пережити, після пригощали глядачів, ніби залучаючи до спільного проживання ситуації. Після вторгнення і окупації Херсону, саме люди театру стали одними з головних лідерів-організаторів протестного руху, беззбройні проти озброєних окупантів. Переживши допити, але вирвавшись на свободу, дякуючи допомозі театральної спільноти, директор Олександр Книга і режисер Сергій Павлюк виїхали і відновили роботу театру в інших містах. І першою відродженою виставою стала саме «Кицька на спогад про темінь», але в новій версії, вже не вуличній, а сценічній – і сценографія, і просторове рішення, і акторське виконання (Ольга Бойцова) були іншими, незмінним лишалося готування борщу. І тепер вистава набула нових смислів, бо резонувала з долею театру і

багатьох глядачів. Восени вона здійснила гастрольний тур по кількох містах України (Київ, Миколаїв, Одеса та інші), збираючи кошти на херсонських біженців і наголошуючи: Херсон – це Україна. Зрештою, місто звільнили, і частина театру повернулася додому.

Поновилася у новому просторі Закарпатського обласного театру драми та комедії у Хусті і вистава «Краще б я народилася кішкою» - інша версія тієї ж п'єси (постановка Володимира Завальнюка, актриса Анна Яремчук). Грали її до Дня Революції Гідності і Свободи на підтримку ЗСУ. Прем'єра цієї вистави також відбувалася у Центрі Курбаса в театрі «Перетворення». Журналістка Марина Сингаївська писала про вплив цієї постановки на глядача, як «нищівний, наче холодна злива», адже там про життя в окупації...

Продовженням подій, організованих мережею Євродрама восени, стало сценічне читання п'єси «Кицька на спогад про темінь» у Софії (Болгарія) у рамках програми «Війна в Україні у погляді однієї жінки» у партнерстві з Національним фондом «Культура», Національним культурним фондом, а також Sofia Literature and Translation House. Перекладачкою та ініціаторкою проєкту стала Мінка Параскевова. А на початку грудня нове сценічне читання цієї ж п'єси відбулося у Брюсселі у рамках VIII Конгресу польських жінок «Феміністична Україна: нове геополітичне сестринство» та дебатів «ФЕМІНІСТИЧНА Україна» у Європейському парламенті. Переклад п'єси Агнешки Матусяк, акторка та режисерка Алісія Коханська. Серед учасників конгресу та дискусій також була доктор наук і наукова співробітниця Центру Курбаса Олена Бондарева, яка написала аналітичну статтю про цей текст.

В англomовному світі п'єса з'явилася завдяки перекладу англійською Джона Фарндона та проєкту «Світові читання українських п'єс» Джона Фрідмана. Перше сценічне читання відбулося в постановці Gibson Cima в Університеті Північного Іллінойсу (США) з глядачами у залі та онлайн. Подія також була благодійною, а зібрані кошти були передані the Ukrainian Crisis Relief Fund and the Ukrainian Emergency Performing Arts Fund.

Знаковою стала прем'єра п'єси «Кицька на спогад про темінь» в Лондоні

в постановці Полі Крід з актрисою Крістін Мілвард, адже вистава викликала неабиякий резонанс у театральних колах британської столиці. Вона отримала найвищі рейтинги 4 і 5 зірок у всіх основних британських театральних рейтингах та більше 10 позитивних рецензій від провідних видань і знаних критиків, зокрема в The Guardian, The Stage, West End Evenings, Close-Up Culture, The UpComing та інших. «Надзвичайно правдиво і глибоко зворушливо», – зазначив Алан Гуд у Ajhlovestheatre. «Емоційно та щемливо», – зауважила Маріам Метью у London Pub Theatres «Вчасно, ініціативно, емоційно приголомшливо, політично вражаюче», – написала Ліббі Первз у TheatreCat. Постановку «Кицьки на спогад про темінь» було висунуто на престижну премію OFFIE AWARDS у двох номінаціях: **Краща нова п'єса** (Неда Неждана) і **Краща головна роль** (Крістін Мілвард). Після успішного прокату в Лондоні (28 вистав) було організовано її гастролі в Україні англomовним Pro-English theatre. Щоправда з другого разу через активні обстріли Києва, але тур таки відбувся. Виставу грали як на сцені Pro-English theatre, так і в Центрі Леся Курбаса. Глибина і нюансованість гри Крістін Мілвард справді вражаюча, як і її мужність, адже вона виявилася першою і єдиною з іноземних акторів, хто ризикнув привезти виставу на гастролі в Україну після 24 лютого.



Вистава «Кицька на спогад про темінь» Неди Нежданої у Фінбороу театрі (Лондон). Велику роль у цьому зіграв і наш англомовний театр, який також робив сценічне читання цієї п'єси у Києві і загалом виявився одним із найактивніших лідерів театрального руху в час повномасштабної війни.

УКРАЇНО-АНГЛІЙСЬКІ СЦЕНІЧНІ ЧИТАННЯ «ВІЙНА. УКРАЇНА. ТЕКСТИ. 2.0»

Особливим експериментом сценічних читань вітчизняної драми у рамках Worldwide Ukrainian Play Readings стали презентації п'єс у ProEnglish Theatre – українським незалежним англомовним театром, який давно співпрацює з Центром Курбасом. Партнерами також виступили НСТДУ і «World of English Speaking Theatres – «Світ Англомовних Театрів». Керівник театру Алекс Боровенський запропонував таку форму: іноземні режисери вибирають і здійснюють онлайн репетиції сценічних (перформативних) читань українських текстів у перекладах англійською мовою з українськими акторами та авторами. Читання, а по суті ескізні вистави і подальші дискусії відбуваються наживо у Києві і онлайн у різних містах і країнах. Наприклад, такий показ з обговоренням відбувався в Австралії.



Цей формат цікавий і корисний як самою можливістю співпраці й міжнародного обміну в процесі, так і тими обговореннями проблем, які виникають у соціумі загалом і мистецтві зокрема в час війни. У такий спосіб були втілені на сцені та онлайн п'єси Дмитра Тернового, Володимира Сердюка, Олександра Вітра і Неди Нежданої – драматургів, які безпосередньо працюють, або публікувалися у виданнях Центру Курбаса. Велику роль зіграв також перекладач більшості п'єс Джон Фарндон. Незвичним для театрального процесу, але суголосним подіям було й місце – мистецьке бомбосховище.

Представляємо детальну програму 2.0 мовою оригіналу – англійською.

JUN 25 (Sat)

1. "Otvetka@UA" part 1

written by Neda Nezhdana

directed by James Robertson (Australia)

actors: Veronika Streltsova

2. "Otvetka@UA" part 2

written by Neda Nezhdana
directed by Jochen Gehle
actors: Kira Meshcherska, Slawa Krasovska

3. "On The Eve"

written by Dmytro Ternovyi
directed by Om'Oba Jerry Adesewo (Nigeria)
actors: Tetiana Krulikovska, Victoria Kriukova, Andrey Kasianov, Andrii Datsenko

4. "He who opens the door"

written by Neda Nezhdana
directed by Suresh Nampuri (Portugal)
actors: Anabell Ramirez, Helen Pysarenko

JUN 26 (Sun) 16:00

1. "Give me a taste of the Sun"

written by Oleksandr Viter
directed by Jill Navarre (India)
actors: Kira Mescherska, Tetiana Krulikovska, Andrey Kasianov, Natalie Rybalkina,
Helen Pysarenko

2. "Pussycat in memory of darkness"

written by Neda Nezhdana
directed by Aimee Todoroff (USA)
actress: Veronika Streltsova

3. "Reopening"

written by Volodymyr Serdiuk
directed by Madeleine Bongard (Switzerland)
actors: Tetiana Krulikovska, Kateryna Hordiienko, Anabell Ramirez, Irina Gulevska,
Mikhailo Dziuba, Hanna Novak, Olena Kurta.

Наступна серія читань «Тексти 3.0» відбулася у жовтні і мала змінений формат: у роботу бралися лише тексти, чи їхні переклади, які звучали на сцені вперше, а п'єси читалися й українською мовою, й англійською. Звідси й назва – ПЕРШІ КРОКИ. Мета читань, щоб прозвучали нові імена і нові роботи.



08 жовтня (СБ) Українська Секція

Вистава «Від(ро)дження» - театральна спільнота DSP

тексти Семенко, Хвильовий, Тичина, Плужник, Теліга, Зеров та інші
режисер Алекс Боровенський

Сценічні читки:

1) текст Ігор Білиць «Стукіт у двері»

режисер Михайло Урицький

актори: Данило Кокотюха, Олександра Обельчак, Єгор Стогодюк, Марія Зайцева

2) текст Володимир Сердюк «Переправа через річку Кальміус»

режисер Гліб Тюпін

актори: Олександр Михайловський, Валентин Гура

3) текст Ірина Феофанова «Браковані»

режисерка Анабель Рамірес

актори: Олена Курта, Владислав Івченко, Катерина Туник, Вероніка Стрельцова

4) текст Ольга Анненко «Люби мене не кинь»

режисер Максим Михайліченко

акторка: Олена Михайліченко

09 жовтня (НД) Міжнародна Секція (англійською)

STAGED READINGS

1. text by Volodymyr Serdiuk "**Pressure Level Pulse Rate**"

directed by Amaan Ahmad (India)

actors: Pavlo Vlasenko, Natalia Rybalkina

2. text by Neda Nezhdana "**Closed Sky**"

directed by Rasa Niurkaitė (Scotland)

actors: Veronika Streltsova, Natalia Ponomarova, Kira Meshcherska, Jasmina Sotelo

3. text by Alex Borovenskiy "**Bayonet**",

directed by Deborah Wayne Leiser-Moore (Australia)

actor: Dan Vynohradov

PREMIERE PERFORMANCE

"Our ResponsAbility"

PREMIERE of ProEnglish Theatre

written and directed by Vitalii Havura

actors: Alina Zievakova, Daniil Prymachov, Kateryna Hordienko, Alem Kent

Після показів в НЦТМ імені Леся Курбаса також відбулося обговорення вистав з творцями та публікою.

АВСТРІЯ, РУМУНІЯ, КАНАДА, ІРЛАНДІЯ, ІСПАНІЯ І ДАЛІ БУДЕ

Якщо з попередніми країнами, в яких виникли проекти з сучасною драмою, – Польща, Франція, Великобританія, США, Туреччина, вже виникали різні форми співпраці і до війни, то в цьому розділі згадаю про ті країни, які доєдналися після: Австрія, Румунія, Канада, Ірландія, Іспанія. Кожна з цих історій індивідуальна і має власні витоки.

Одна з них – виникнення проєкту в Bregenz, Форарльберг в Австрії, організований Vorarlberger Landestheater вже 12 березня, в той час, коли в Україні майже вся мистецька діяльність зупинилася, ніби все накрило темрявою і мовчанням. Звідси виник образ назви сценічних читань «ГОЛОСИ З ТЕМРЯВИ» німецькою мовою двох п'єс: моєї «Майдан

Інферно» і «Погані дороги» Наталі Ворожбит. Ось як прокоментували ці читання: «Голоси з темряви» – дуже емоційне переживання, що дає усвідомлення, що в Європі війна, що зараз мільйони людей стали біженцями. Українські авторки пишуть, як загроза перетворилася на жорстоку воєнну реальність. Європа тримається разом, це показує, що європейська ідея жива, і Путін цього не зупинить. І саме мистецтво може відкрити очі і загострити відчуття». Тут також відбувалося зібрання коштів для підтримки України.



Сценічне читання «Голоси з темряви» у Bregenz, Форарльберг в Австрії.

Другий досвід пов'язаний із Румунією, завдяки діяльності Матея Вішнека, франко-румунського драматурга, чий п'єси перекладала українською, і які ставилися в багатьох містах України. У місті Сучава, неподалік від нашого кордону, проходить фестиваль його імені у театрі, який також носить його ім'я. На відміну від нас, тут шанують живих авторів і називають мистецькі події їхніми іменами. На фестиваль було запрошено Чернівецький театр імені О.Кобилянської за п'єсою Матея Вішнека «Сніговик, який хотів познайомитися з сонцем». Паралельно в Університеті під час фестивалю відбулася творча зустріч за участі румунських, французьких і українських митців і науковців. На ній були прочитані фрагменти п'єси «Майдан Інферно» румунською, а також відбулася дискусія

про ситуацію в Україні, російську загрозу для всього цивілізованого світу і театр у час війни.

Осінь виявилась плідною на театральні фестивалі та інші події в Румунії з українськими учасниками. Так, на фестивалі-зустрічі «Ідентичності» у Національному театрі в Клуж-Напока відбувся показ перформативної вистави-читання моєї п'єси «Майдан Інферно». Режисер Тудор Лукано використав цікавий сценографічний прийом із трансформацією шин, відео-асоціації для монологів героїв, принцип візуально-текстових Інтернет-чатів в інтермедіях тощо. Хоча сам показ був у румунському перекладі з англійським дубляжем, фінальну пісню «Пливе кача» актори співали українською, і це було надзвичайно зворушливо. Режисер говорив, що п'єса розкрила їм сутність сучасного протистояння, вибір українців, який потребує неабиякої мужності.



Перформативна вистава-читання «Майдан Інферно» Неди Нежданої в Національному

театрі в Клуж-Напока. Режисер Тудор Лукано.

У рамках української програми (28-30 вересня) театром були підготовлені сценічні читання «Синдром уцілілого» Андрія Бондаренка і «Театр у час війни» Наталі Ворожбит, Наталі Блок і Тамари Киценко. А також відбулася дискусія з українськими авторами п'єс, перекладачами, режисерами, критиками й аудиторією. Говорили про сучасну війну, як писати в час війни, яким уявляємо майбутнє. У переконанні в перемозі та необхідності розпаду РФ, як засади миру, всі були єдиними. У рамках фестивалю також відбувся показ п'єси «Людина в колі» і майстер-клас «Драматичне письмо і мотивації сучасних драматургів» Матея Вішнека, який чимало зробив для України.

Наступна українська подія в Румунії відбулася в жовтні на Міжнародному фестивалі театру для молоді аудиторії «Конфлікт і конфронтація» в Ясах. І це також була п'єса «Майдан Інферно», але в іншій інтерпретації – франко-українська вистава Дніпровського театру Драмком, який очолює Сергій Мазаний, і театральної компанії Колапс (Ліон) в постановці її художнього керівника Клемана Перетятка. Після вистави також відбулася зустріч із публікою і фахівцями. Але якщо в Клуж-Напока це була переважно румунська та міжнародна аудиторія, то в Ясах значну частину склали українці, насамперед біженці, для яких така вистава була важливою підтримкою та можливістю говорити про актуальні проблеми. Ініціатором запрошення стала Oltita Cintec, художня керівниця Театру Luceafarul у Ясах і кураторка фестивалю, театрознавець, яка також запропонувала мені взяти участь у мистецтвознавчому збірнику «Знак часу. Театр і конфлікт» у форматі інтерв'ю на тему загальних тенденцій сучасного українського театру і драматургії в часи війни.

Паралельно перекладацький і науковий інтерес виник до сучасної української драми і в Іспанії. Так, в університеті міста Валенсія студентка магістратури Мар'яна Гудима, яка досліджує українську літературу, переклали іспанською три мої п'єси «Заблукані втікачі», «Майдан Інферно» і

«Закрите небо», перша з яких уже була опублікована. У грудні у Валенсії відбулася презентація книги і сценічне читання п'єси «Заблукані втікачі».

Сценічні читання «Українські слова. Голоси з України», які відбулися 3 травня в Театральному Центрі в Монреалі (Канада), пов'язані лише частково з ініціативою української діаспори, зокрема одним із ініціаторів і актором був Григорій Гладій, але головним організатором був Мішель Марк Бушар. Читання відбувалися в англійських і французьких перекладах і завдяки цьому вийшли далеко за межі української громади, залучаючи автентичних акторів і режисерів. Благодійний вечір ішов під знаком вислову: «Слова сильніші за бомби». З французької антології «Від Чорнобиля до Криму» були взяті п'єси Анни Багряної «Є в ангелів від Лукавого» про радянські репресії проти українських жінок та моя «Заблукані втікачі» про Чорнобильську зону.



Сценічні читання в Ірландії також мають різних ініціаторів – українських та іноземних. Перше джерело в організації читань у цій країні проєкт Worldwide Ukrainian Play Readings Project, організований Джоном

Фрідманом – 1 червня п'єса «Подаруй мені смак сонця» Олександра Вітра була прочитана у рамках програми Samuel Beckett Theatre у Трініті. Паралельно одну з акцій організувала Олена Белінська, українська акторка-біженка, яка прочитала про проєкт ДрамПост, перебуваючи спершу в Польщі, а потім реалізувала ідею, вже переїхавши в Ірландію і знайшовши там однодумців. Тож обрана п'єса «ОТВЕТКА@UA» була прочитана українськими та ірландськими акторками 9 липня двома мовами (англійською та українською) в рамках благодійного проєкту «ДрамПост» драмвідділу Центру Леся Курбаса у Дубліні (Ірландія) в Ukrainian Action in Ireland. Кураторкою проєкту виступила Ольга Хорошевська, режисеркою Альона Белозерова, акторки: Олена Белінська, Аня Кудрявцева, Альона Белозерова, Крісті Кілліан. Режисер: Альона Белозерова. Всі зібрані кошти пішли до БФ «Повернись живим».

ІНТЕРНЕТ-АНТОЛОГІЯ АКТУАЛЬНОЇ ДРАМИ «НЕНАЗВАНА ВІЙНА»

Добірку п'єс актуальної драми про війну «НА ЧАСІ» започаткував драматургічний відділ, як відкритий проєкт, який може доповнюватися і видозмінюватися. А головним упорядником її став драматург і науковець Центру Курбаса Олег Миколайчук. Частково до неї увійшли твори, написані до повномасштабного вторгнення, зокрема й ті, що були апробовані в інших проєктах, а також п'єси-переможці міжнародного конкурсу «Євродрама» та тексти, написані вже після 24 лютого 2022 року. Тексти авторів різних поколінь і напрямів об'єднані темою російсько-української війни. Центр Курбаса запропонував театрам і вишам долучатися до втілення воєнних п'єс, а критикам – до їхнього аналізу і висвітлення. Згодом, коли почало з'являтися дедалі більше текстів, створених уже після вторгнення, початковий проєкт перетворився в

онлайн-антологію з іншою назвою – «Неназвана війна». Тексти є у доступі на сайті Центру Курбаса, і деякі з них уже знайшли своє втілення як у формі читань, так і вистав. Зміст антології п'єс «НЕНАЗВАНА ВІЙНА»: Ольга Анненко «ЛЮБИ-МЕНЕ-НЕ-КИНЬ», Анна Багряна «ПРИНЦ І ЖІНКА», Олександр Вітер «ПОДАРУЙ МЕНІ СМАК СОНЦЯ», Інна Гончарова «ТРУБАЧ», Andy Iva «БОЯТИСЯ НЕМА СЕНСУ», Катерина Чепура, Світлана Спасиба «ВОНА+ВІЙНА», Олег Миколайчук «ЗАХРИПЛИЙ ГОЛОС ТИШ», Олег Михайлов «МОРЕ ЗАЛИШИТЬСЯ», Неда Неждана «ЗАКРИТЕ НЕБО», Марина Смілянець «МОЛИТВА ЗА ЕЛВІСА», Володимир Сердюк «ДОСТОТУ ОБРАНІ».



За частиною п'єс уже були здійснені сценічні читання і постановки на різних театральних майданчиках України, зокрема це НЦТМ імені Леся Курбаса і ProEnglish theatre, Чесний театр, Театр юного глядача на Липках, Національний театр імені Лесі Українки в Києві, Одеський театр юного глядача, Львівський обласний імені Ю.Дрогобича і Львівський театр «Ми», Калуський театр «Silentium», Івано-Франківський Новий театр,

Ніжинський імені Ю.Коцюбинського, Чернігівський обласний театр, Чернівецький Центр імені І.Миколайчука. Цей проєкт наразі є відкритим до змін, нових текстів і сценічних втілень.

ЗАМІСТЬ ВИСНОВКІВ

У цього тексту також немає традиційних для статті висновків, бо в ній немає насправді чогось завершеного, адже це лише мозаїчний фрагмент процесу, який триває, як триває і війна. Тому це скоріше спостереження за процесом. Виявилось, що попри численні загрози, стрес і хаос, працювати можливо. Більше того, саме робота може рятувати психіку від стану нескінченного кошмару. У цьому процесі виникають якісь інакші тексти, які діагностують цю ситуацію екстриму, осмислення яких іще попереду. Виникають інші форми – не так нові, як гібридні. Хоча творяться і повнометражні вистави, але більшою мірою спресовані форми. Театри пристосовуються до несподіваних «антрактів» на сирени, до бомбосховищ, а ще після зруйнованих театрів, кінотеатрів, клубів, культурних центрів, ТРЦ, вишів, рекламувати стало небезпечно, особливо, коли публіка – діти. Поширення могло бути таємним, чи несподіваним, щоб «не прилетіло» з неба і не попало бомбою чи ракетою. А від цього йде пошук інших приміщень замість театральних – там, де є укриття, або там, де «не знають».

А ще немає часу на довгий процес, бо війна і всі поспішають, і достатньо експрес-форми, пів-натяку, щоб зрозуміти, щоб таїнство сталося, щоб обмін енергією відбувся. Звідси якісь гібридні форми поміж читкою, перформансом, виставою і просто зустріччю з розмовою. А ще немає коштів ні на що, тим більше на дорогі декорації/костюми, і тому митці мають вигадувати, підбирати, шукати, як виразити інакше.

А ще це час тотального волонтерства, і читання та експрес-вистави стали тими самими швидкими формами, які дозволяють говорити про

головне, відчувати спільне і водночас «донатити» на армію, або біженців. Майстер-класи почали допомагати боротися з ПТСР, який став хронічним майже для всіх. А ще особливо важливою стала можливість поговорити після читання чи вистави, це стало однією зі складових тієї самої арт-терапії, якої так потребують зранені душі.

Розповідь ця – насамперед про власний досвід кількох місяців війни, хоча водночас розповіла про багатьох людей у багатьох країнах. Та попри таку численну добірку – всі вони охоплюють невелику частину подій у галузі сучасної драми в час війни. Насправді кількість імен, назв, театрів, міст, країн значно більша. І це лише ті, які стосувалися актуальної тематики і були перекладені різними мовами, натомість потенціал української драми, неперекладеної, з іншою проблематикою іще на порядок більший і потужніший. І це безпрецедентний феномен для самої України, бо такого буму вона ніколи не знала. Але ймовірно, що такого не було раніше і з жодною іншою країною. Наприклад, після Білоруських протестів виникла хвиля сценічних читань п'єси Андрея Курейчика «Ображені: Білорусь(сія)», опублікована і в альманасі Центру «Курбасівські читання». Але щоб десятки п'єс і десятки подій у багатьох країнах?! І враховуючи, що іноземні митці часто працювали добровільно, а не за кошти, саме тексти зацікавили і викликали інтерес до роботи з ними. І сталося це після того, як тривалий час не просто не знали, а й нерідко закривалися від українського мистецтва. Нав'язані російською пропагандою стереотипи працювали: українці – це майже те саме, що росіяни, але гірше. Те, що ми зовсім не росіяни, а наші тексти взагалі інші: тематично, ідейно, стилістично, стає відкриттям для багатьох. І важливо вести цю війну проти постколоніальних матриць і у світі, і в самій Україні. Досить бути в тіні імперії, яка завжди влаштовувала нам геноцид, нищачи нас не тільки фізично, а ще й нашу культуру. Війна триває не лише у містах, але й у мізках, і тому культурний фронт особливо важливий. Драматургія опинилася в ньому «на передовій», так і «воюємо» –

текстами, читками, виставами. Війна за Україну триває, і всі види зброї у ній потрібні. Сподіваюсь, «далі буде»...